

DIHOTOMIE ȘI MEDIERE

Conf. Dr. G.G. Constandache

Catedra de Filosofie, Universitatea Politehnică, București

Termenul PRINCIPIU este folosit atât în științe, cât și în filosofie. Variatele lui înțelesuri se subsumează, încă din Antichitate, unei accepții duble. De exemplu, Platon a conceput principiul ca o cauză a mișcării și ca o premisă (sau teme) a demonstrației. Apoi, Aristotel îl definește ca fiind ceea ce e prim atât în ființă, cât și în devenire, cunoaștere sau demonstrație. S-a introdus, astfel, o distincție importantă între principiul **ontologic** – adică acel ceva din care decurge o realitate în interior sau exterior – și principiul **logic** – adică un concept sau o propoziție de la care se pornește pentru a cunoaște altele.

Bogăția semantică a termenului este menținută și reconfirmată, nu numai în epoca modernă, dar și în știință sau filosofia contemporană. Totuși în anumite momente ale istoriei a fost înlocuit cu **alți termeni** mai specifici sau mai utili: postulat, lege, axiomă etc.

Tensiunea dintre cele două accepții (logică și ontologică) pentru cuvântul PRINCIPIU se extinde oarecum la cuvântul LEGE, care este folosit nu numai în științele naturii, ci și în științele sociale. Este bine cunoscută diferența dintre propozițiile cognitive și cele normative sau axiologice. Deși s-a argumentat despre trecerea treptată de la informație la evaluare și la obligație, în mod pragmatic se observă că propozițiile cognitive se raportează de obicei la fapte, spre a le clarifica drept adevărate sau false, pe când în celălalt caz, faptele (conduite sau acte) umane sunt raportate la norme sau valori, pentru a le aprecia sau penaliza.

Jurgen Habermas a subliniat că propozițiile nu sunt doar enunțuri care se referă la stări de lucruri din lume, căci ele au și un sens instituțional: propozițiile sunt utilizate întotdeauna în situații anumite și dau de înțeles ce rol a preluat vorbitorul în acele situații. Prin „competența comunicativă“ Habermas numește capacitatea de a stăpâni regulile unor acțiuni care se exercită verbal (Teoria acțiunii comunicative, 1953).

O dată cu alegerea unui sistem verbal atribuim fenomenului ce necesită explicații, respectiv justificări, unui anumit domeniu de obiecte.

Predicatele de bază ale sistemului verbal decid cu ce fel de cauze și motive și cu care categorii de legi și norme poate fi pus în legătură fenomenul descris. Doar ca elemente ale sistemului lor verbal „afirmațiile și recomandările sunt justificabile. Justificările nu au nimic de a face cu relația dintre propozițiile individuale și cu realitatea, ci mai întâi cu coerența între propozițiile din cadrul unui sistem verbal.

Celălalt aspect este desigur mai important. Sistemul verbal ales decide și asupra claselor de experiență care pot intra ca evidență într-un context de argumentații dat. (Wahrheitstheorien 1973).

Un argument își trage forța generatoare de consens din îndreptățirea de a trece de la o constatare la o teză cu caracter de lege. Acest lucru se explică cu ajutorul **principiului-punte al inducției** (pentru justificarea enunțurilor cu caracter de lege) și a **principiului generalizării** (principiul universalizării). Tocmai asta înseamnă **principiul universalizării**: ca interesele particulare pot fi legate, **prin compromis, unele de altele** și că tocmai de aceea se pot ridica deasupra normelor general recunoscute.

Termenul DIHOTOMIE provine din limba greacă, unde înseamnă „dedublare“ sau „împărțire în două“. În sens logic, **metoda dihotomiei** presupune divizarea unui concept în alte două concepte, de obicei contrare, ce acoperă total extensiunea sa. **Platon** utilizează în dialogul „Sofistul“, ca și în „Omul politic“, metoda dihotomiei spre a realiza clasificări. Înainte de Platon, **criteriul diviziunii la infinit**, folosit de **Zenon din Elea** pentru a demonstra prin absurd imposibilitatea devenirii, recurge explicit la argumentarea și la instrumentul dihotomiei. Totuși, termenul de „mișcare“ utilizat de Zenon nu este, în mod evident, altceva decât un substituent al unui concept naiv și vag de funcție, în care timpul reprezintă variabila independentă, fiind însă despuat de proprietățile sale fizice binecunoscute.

În **diviziunea dihotomică**, membrii diviziunii epuizează extensiunea conceptului de divizat. Acest tip de diviziune se utilizează când interesează doar

unul dintre membrii diviziunii, respectiv când extensiunea unuia dintre conceptele rezultate prin diviziune este nedeterminat sau când conceptul de divizat oferă, conform criteriului ales, numai două cazuri posibile.

Termenul DIHOTOMIE a fost utilizat de **Aristotel** în **sens ontologic** privitor la primul argument pentru demonstrarea imposibilității mișcării – invocat de Zenon din Elea – argument bazat pe ideea dihotomizării la infinit a spațiului și timpului. Imposibilitatea teoretică a mișcării ar rezulta din situația ca obiectul în mișcare trebuie să ajungă mai întâi la jumătatea distanței înainte de a ajunge la capătul ei și așa mai departe... Deși în câteva locuri destul de clar că Aristotel a fost conștient de caracterul metaforic al mișcării corpurilor materiale. Așadar, Dihotomia demonstrează tocmai imposibilitatea de a pune semnul egalității între limita și șirul infinit care converge către ea, chiar și atunci când limita este dată, cunoscută dinainte și prezentă sub formă exprimată în discurs.

Prin argumentul DIHOTOMIEI se urmărește reducerea la absurd a ideii de divizibilitate la infinit (numele DIHOTOMIEI a fost dat de Aristotel în Fizică I, 3, 187 a, 1). După cum scria Anton Dumitriu (p. 81): „Dacă se împarte un segment de dreaptă în două, apoi fiecare jumătate în două și fiecare din aceste ultime jumătăți în două, și așa la nesfârșit, operația nu poate să se termine niciodată.“ Argumentul ilustrează metoda reducerii la absurd, adică se admite provizoriu adevărul unei afirmații precise și dacă toate concluziile ce decurg în mod necesar sunt imposibile, ipoteza este respinsă.

Reținem că pentru gândirea antică DIVIZIUNEA a reprezentat o contribuție pe care Platon o aduce pregătind silogismul lui Aristotel. Iată ce aflăm din *Primele Analitice* (I, 31, 46 a): „Accia care au întrebuit metoda diviziunii... încercau să convingă oamenii că era posibil să se facă o demonstrație despre substanță și esență... Dar diviziunea are o intenție contrară. Căci ea stabilește, ca termen mediu universal. De altfel, scria Aristotel, „diviziunea în genuri este o mică parte din metoda pe care am descris-o... este un silogism slab“ (idem). Totuși, Anton Dimitriu (*Istoria Logicii*) comentează: „raportul dintre diviziunile și silogism este mult mai strâns, oricâte reproșuri în comparație cu silogismul, s-ar putea aduce diviziunii“ (p. 117).

Lumea vizibilă, cea în schimbare, este considerată de **Platon** oglindirea unei lumi ideale. Ceea ce noi percepem cu ajutorul simțurilor sunt doar

umbrele realității (*Mitul cavernei*). La cunoaștere nu se ajunge cu simțurile, ci „cu sufletul“, care vede ideile. Așadar, Platon acordă prioritate inteligibilului, lumii spirituale, și nu experienței, datului material. Pe această dihotomie MATERIE-SPIRIT, se bazează întreaga **filosofie apuseană**. În istoria culturii întâlnim mereu acest dualism, ca opoziție între trup-suflet, materie – idee, experiență – idee înăscută.

Numai că în filosofia greacă veche această GÂNDRE DIHOTOMICĂ, în termeni opuși, nu avea deloc un caracter obligatoriu sau exclusivist. Acest **mod de gândire** s-a constituit mai târziu, începând cu epoca modernă, sub formă de școli, care nu rareori s-au combătut reciproc. Astfel că dacă gândirea trebuie să asculte de un principiu anume, încetează de a mai fi liberă, devenind angajată sau ideologic.

Revenind la contextul științific, amintim că **polaritatea** este proprietatea unui corp de a avea poli. În fizică, **polaritatea** numește starea unui corp care prezintă polaritate, ca și starea unui mediu ale cărui proprietăți sunt descrise local de mărimi vectoriale. Totodată, polaritatea reprezintă însușirea organismelor și a organelor vegetale de a prezenta două extremități cu înfățișare și funcțiuni diferite. Astfel, planta are două capete, vârful rădăcinii și vârful tulpinii, iar frunza are vârf și bază.

În lingvistică acțiunea de **polarizare** înseamnă dezvoltare în direcții opuse a sensurilor unui cuvânt, care erau nedefinite la origine. Atunci, în filosofie **a polariza** poate semnifica generarea unei polarități sau, mai bine, a se forma extreme/opuse care se condiționează reciproc.

Corelația ce ține de structurarea la nivel elementar a existenței și experienței umane, recesivitatea, „caracteristică generică a existenței și cunoașterii“, se distinge de alte tipuri de corelații prezentate ca fundamentale: contradicția, dualitatea, complementaritatea et.

Opera lui M. Florian este de o deosebită modernitate – în contextul filosofiei românești – ratându-se explicit la tipul structural de metafizică (dominant în epoca actuală și concordant cu spiritul științific modern). Tipul de explicație pe care-l vizează opera sa este structural, care depășește și integrează explicațiile deductive sau cauzale: „Există o înțelegere mai importantă, interpretarea structurală, care se referă la felul de a fi al oricărui dat, indiferent dacă este real, ideal, ireal etc.“ (Recesivitatea...)